

SITUL ARHEOLOGIC DE LA ALBA IULIA - *LUMEA NOUĂ*. ISTORICUL CERCETĂRILOR

Mihai Gligor

Așezarea de la Alba Iulia - *Lumea Nouă* a fost descoperită întâmplător în anul 1942, în urma executării unor lucrări cu caracter edilitar. Situl este poziționat în partea de nord-est a orașului, pe terasa a doua a Mureșului, oferind bune condiții de habitat, iar exploatarea resurselor naturale ale zonei a condus la extinderea locuirii preistorice, în strânsă legătură cu topografia terenului.

Mai multe campanii arheologice s-au derulat aici între anii 1942-1947, 1961-1963, 1976, 1995-1996, 2002-2007. Importanța și noutatea descoperirilor au impus evidențierea sitului printre așezările-cheie pentru perioada neoliticului și eneoliticului Transilvaniei. Nu este mai puțin relevant faptul că o categorie aparte de ceramică pictată – și implicit un grup cultural – a primit ulterior numele așezării.

Rezultat a mai bine de șase decenii de cercetări arheologice – realizate sub forma sondajelor de verificare stratigrafică, a cercetărilor sistematice sau a cercetărilor preventive – tabloul general asupra locuirii din perioada neolitică și eneolitică în situl de la Alba Iulia - *Lumea Nouă* ne relevă o sumă de caracteristici care individualizează această importantă așezare de pe valea Mureșului mijlociu. Stratigrafia verticală și stratigrafia pe orizontală a așezării ne-a permis să constatăm, pe de o parte succesiunea nivelelor și complexelor arheologice, pe de altă parte dinamica locuirii, forma și amplasarea locuințelor, palierele cronologice la care situl a fost ocupat în diferite sectoare.

Primele cercetări arheologice au fost efectuate în perioada 1942-1947¹, iar de realizarea lor se leagă numele lui Ion Berciu, directorul de atunci al Muzeului Regional din Alba Iulia. Alături de fratele său, reputatul arheolog Dumitru Berciu, acesta a efectuat mai multe sondaje de verificare stratigrafică, prilej cu care a elaborat un prim plan de situație, cu amplasarea unităților de cercetare².

Rezultatul semnificativ al acestor prime cercetări de teren constă în evidențierea în stratul de cultură, cu grosime variabilă între 0,70-2,00 m – împărțit în trei niveluri – a două categorii distincte de ceramică pictată, cu mențiunea că la diferențele de realizare a decorului pictat se adaugă și depistarea în poziții stratigrafice diferite. Astfel, grupa D1, cu subspeciile D1a și D1b – individualizate de tehnica picturală – desemnează specia de ceramică

¹ Dumitru Berciu, Ion Berciu, *Săpături și cercetări arheologice în anii 1944-1947*, în *Apulum*, III, (1946-1948), 1949, p. 1-4, fig. 31.

² *Ibidem*, fig. 1.

pictată surprinsă în nivelul inferior, confecționată dintr-o pastă de bună calitate, cu ardere oxidantă și decor geometric compus din benzi de culoare roșie dispuse paralel, vertical, oblic sau orizontal, peste fondul predominant alb³ și mai rar portocaliu⁴, în asociere cu fragmente ceramice decorate prin tehnica benzilor incizate umplute cu puncte⁵ și cupe cu picior⁶. A doua grupă – notată cu D2 – reprezintă ceramica pictată recoltată din nivelurile superioare, specifică cercului vest-dacic, cu bune analogii la Petrești⁷. Este amintită și grupa ceramicii negre⁸, lustruite, categoria fină, subgrupele C1-C2, cunoscută din săpăturile de la Petrești.

Încă la acel moment s-a emis opinia că pentru ceramica pictată vest-dacică este mai potrivită preluarea denumirii așezării de la Petrești⁹. Ulterior, la propunerea lui D. Berciu, termenul de „cultura Petrești” – după așezarea de la Petrești - *Groapa Galbenă*, considerată ca fiind cea mai reprezentativă – se va impune în literatura de specialitate¹⁰.

Conducătorul șantierului arheologic, Dumitru Berciu – prin includerea ceramicii D1 în cadrul ceramicii pictate Starčevo-Criș, perpetuată pe filiera vinčiană – afirmă că Alba Iulia - *Lumea Nouă* este „una din așezările tipice ale culturii Starčevo-Criș”¹¹. Așadar, dacă grupele ceramice D1 și D2 se întrepătrund, fapt rezultat din situația stratigrafică, în opinia cercetătorului mai sus-amintit, atunci trecerea de la cultura Vinča-Turdaș la noua cultură Petrești se face gradual, fără niciun fel de cezură și postulează linia de dezvoltare evolutivă Criș - Vinča-Turdaș - Petrești¹².

O situație asemănătoare părea să fi apărut în urma săpăturilor de la Ocna Sibiului - *Fața Vacilor*, unde cele două specii ceramice pictate au fost depistate într-o poziție stratigrafică identică; totuși, spre deosebire de așezarea de la Lumea Nouă, în primul nivel, specia D1 nu a fost găsită în asociere cu ceramică decorată cu benzi incizate umplute cu puncte, în schimb nu lipsește ceramica de tradiție Criș, cu decor alveolat. Aceste considerente l-au determinat pe autorul săpăturii să se ralieze, la momentul respectiv, teoriei mai sus-

³ *Ibidem*, p. 9-11; fig. 6/1, 4, 5-6, 8-13; fig. 7; pl. II.

⁴ *Ibidem*, p. 11; fig. 6/2-3, 7, 14.

⁵ *Ibidem*, fig. 3/1-7; fig. 4/1-2.

⁶ *Ibidem*, fig. 5/1-9.

⁷ *Ibidem*, p. 4, 11-13, fig. 8/1-6.

⁸ *Ibidem*, p. 13; fig. 10/1-2.

⁹ *Ibidem*, p. 41.

¹⁰ *Istoria României*, București, Editura Academiei R.P.R., vol. 1, 1960, p. 70.

¹¹ Dumitru Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, București, Editura Academiei R.P.R., 1961, p. 23.

¹² *Ibidem*, p. 24.

amintite, cu mențiunea că atrăgea atenția asupra faptului că ceramica de tip D1 nu trebuie inclusă în tipul Starčevo¹³.

Ulterior, prin extinderea săpăturilor în alte așezări și prin apariția unor date noi, Iuliu Paul a ajuns la concluzia că ceramica pictată de tip D1 de la Lumea Nouă diferă atât de ceramica pictată aparținând culturii Criș, cât și de ceramica pictată de tip Petrești. Consideră incert rolul jucat de complexul „Lumea Nouă” în formarea culturii Petrești, însă în sens cronologic îl denumeste Prepetrești¹⁴. Astfel, I. Paul și-a menținut rezervele față de ciclul genetic după schema simplificată: Criș - Vinča-Turdaș (Lumea Nouă) - Petrești¹⁵.

Extinderea cercetărilor pe suprafețe din ambele sectoare ale așezării, în săpăturile din 1961-1963, a permis compararea situațiilor stratigrafice cu cele cunoscute anterior și validarea prin noile observații a datelor deja știute. S-a reconfirmat astfel existența în mod constant a 3 niveluri în componența a ceea ce a fost numit complexul „Lumea Nouă”¹⁶: nivelul I cu ceramică decorată cu benzi umplute cu puncte incizate, precum și materiale Starčevo-Criș, cu locuri preponderent în bordeie; nivelul II a dat în primul rând tipul de ceramică pictată specific D1, cu formele și motivele decorative deja caracteristice, precum și urme ale unor locuințe de suprafață; nivelul III cu ceramică pictată, o fază de tranziție spre cultura Petrești, importuri de ceramică liniară, ceramică turdășeană, dar și locuințe de suprafață. Nivelul cu ceramică pictată Petrești suprapune stratul de cultură aparținând acestui complex. S-a mai constatat, în urma acestor săpături, că o formă specifică complexului este cupa cu picior, de tradiție vinčiană, atât pictată cu roșu și bine lustruită, cât și nepictată, caz în care s-au întâlnit și exemplare cu piciorul gol în întregime.

Pe baza acestor observații stratigrafice, I. Berciu a definit complexul „Lumea Nouă” ca fiind un aspect cultural premergător culturii Petrești, în care s-au putut preciza 3 niveluri, în care apare „ceramică pictată de tradiție Starčevo-Criș”, în ultimul orizont identificând materiale ceramice ce reflectă un proces de trecere graduală spre cultura Petrești¹⁷. Observațiile stratigrafice notate în jurnalul de săpătură, l-au determinat pe I. Berciu să considere că noua

¹³ Iuliu Paul, *Sondajul arheologic de la Ocna Sibiului (r. Sibiu, reg. Brașov)*, în *Materiale și Cercetări Arheologice*, VIII, 1962, p. 198-201; fig. 8, 1-9.

¹⁴ Iuliu Paul, *Unele probleme ale neoliticului din Transilvania în legătură cu cultura Petrești*, în *Revista Muzeelor*, II, 4, 1965, p. 299-300; Idem, *Așezarea neo-eneolitică de la Pianu de Jos (Podei), jud. Alba*, în *Studii și Comunicări Muzeul Brukenthal. Arheologie - Istorie*, 14, 1969, p. 45.

¹⁵ Idem, *Cultura Petrești*, București, Editura Mucedon, 1992, p. 120.

¹⁶ Ion Berciu, *Importanța complexului neolitic „Lumea Nouă” în lumina noilor săpături (1961-1963)*, în *Apulum*, VII/1, 1968, p. 55-58.

¹⁷ *Ibidem*.

cultură, formată din Criș - Turdaș - Vinča (Lumea Nouă), formează un complex, ce stă la baza Petreștiului, fapt ce dovedește și autohtonismul acestei culturi¹⁸.

Din descrierea efectuată de I. Berciu rezultă că în nivelul II apare ceramica pictată de tip „Lumea Nouă”¹⁹, în timp ce în nivelul III este adusă în discuție o altă categorie de artefacte pictate²⁰, ce în opinia noastră este ceramica de factură Foeni²¹.

Încă din 1962 este cunoscut de la Lumea Nouă un mormânt de inhumație în poziție chircită, considerat de autorii descoperirii ca fiind probabil o înmormântare rituală²². D. Berciu amintește de un mormânt cu nișă de la Alba Iulia²³, referindu-se probabil la aceeași descoperire.

Cu prilejul cercetărilor din această perioadă, au fost puse în evidență podoabe confecționate din scoica *Spondylus*²⁴. D. Berciu publică 2 valve de *Spondylus* de la Lumea Nouă, fiecare cu câte 2 mici perforații circulare, precum și un număr de 9 segmente perforate orizontal de diferite dimensiuni, de formă romboidală, cu laturi inegale și vârfurile retezate, confecționate din aceeași scoică; atribuie toate aceste descoperiri culturii Turdaș târziu și consideră că fac parte dintr-un depozit de podoabe de cochilie de *Spondylus gaederopus*²⁵. Eugen Comșa, într-un studiu de sinteză privind podoabele din epoca neolitică confecționate din cochilii marine, denumeste artefactele la care facem referire perle²⁶. În opinia noastră, este de presupus că toate aceste piese făceau parte dintr-un colier, așa cum ne sugerează o serie de descoperiri similare. O piesă deosebită lucrată din *Spondylus* a fost descoperită în săpăturile din 1961 de către D. și I. Berciu și a rămas până în prezent inedită²⁷. Prin descoperirea podoabelor de *Spondylus gaederopus*, situl de la Lumea Nouă se înscrie în repertoriul așezărilor incluse în circuitul rutelor de comerț și schimburi prin

¹⁸ Volker Wollmann, *Ion Berciu (1904-1986)*, în *Apulum*, XLI, 2004, p. 39.

¹⁹ I. Berciu, *Importanța complexului neolitic „Lumea Nouă”*, p. 55.

²⁰ *Ibidem*, p. 56.

²¹ Mihai Gligor, *Considerații privitoare la neoliticul târziu / eneoliticul timpuriu din S-V Transilvaniei. Materiale ceramice de la Alba Iulia - Lumea Nouă*, în *Apulum*, XLIII/1, 2006, p. 25.

²² I. Berciu, *Importanța complexului neolitic „Lumea Nouă”*, p. 58.

²³ Dumitru Berciu, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, Editura Științifică, 1966, p. 124, nota 2.

²⁴ I. Berciu, *Importanța complexului neolitic „Lumea Nouă”*, p. 58.

²⁵ Dumitru Berciu, *Zorile istoriei*, pl. V.

²⁶ Eugen Comșa, *Parures néolithiques in coquillages marins découvertes en territoire roumain*, în *Dacia*, N.S., XVII, 1973, p. 71; fig. 2.

²⁷ Este vorba de o brățară de formă circulară, cu diametru interior de aprox. 5,8 cm, profil triunghiular, finisare și lustruire foarte bună, păstrată în stare fragmentară (conform registrului de inventar al Muzeului Național al Unirii Alba Iulia, nr. inv. 4619/1). O altă brățară, la fel în stare fragmentară, prezintă urme puternice de ardere. Nu avem niciun fel de date cu privire la contextul arheologic al acestor descoperiri.

care se vehiculau piesele în discuție, văzute ca bunuri de prestigiu de majoritatea specialiștilor²⁸.

Probleme ridică importurile de ceramică liniară cu capete de note muzicale („Notenkopf”), descoperite în S III/1962, în nivelul III²⁹, în asocieri cu ceramică pictată și incizată. D. Berciu afirmă că ceramica decorată cu „note muzicale” apare în asocieri cu „ceramica pictată caracteristică orizontului Turdaș din neoliticul mijlociu”³⁰. În ceea ce privește acest tip de materiale, I. Paul le atribuie nivelului Ib, ce corespunde unui orizont Vinča B1/B2³¹ sau cel mai târziu nivelului IIa³². Receptarea timpurie a elementelor nord-estice la Lumea Nouă, este urmată – în opinia aceluiași cercetător – de o pătrundere masivă a elementelor reprezentate prin ceramica pictată de tip Lumea Nouă³³.

Discutând problema importurilor liniare în stațiunea de la Alba Iulia - *Lumea Nouă*, N. Ursulescu semnalează reciprocitatea „importului” între stațiuni din Transilvania și Moldova³⁴. Astfel, în așezarea de la Târpești sunt semnalate două fragmente ceramice pictate în manieră „Lumea Nouă”³⁵.

Important s-a dovedit și sondajul (S VII), efectuat de I. Paul în anul 1976, în sectorul I al așezării. Primul strat – având două niveluri, notate cu Ia-Ib – cu ceramică încadrabilă în faza Vinča B1/B2, a dat în partea superioară și câteva fragmente pictate „Lumea Nouă”. S-a făcut observația că în stratul II – numit, datorită conținutului său, Turdaș-Lumea Nouă – s-au putut delimita acum în mod clar 3 niveluri succesive de locuire, notate cu IIa-c. Ceramica decorată cu benzi incizate umplute cu puncte – apărută încă din nivelul superior al stratului precedent – se înmulțește considerabil în acest strat și se găsește alături de cupele cu picior, manufacturate în ambele variante, în asocieri cu ceramică cu torți în formă de cioc de pasăre și cu ceramică precucuteniană excizată; specia ceramică pictată tipică pentru așezarea de la Lumea Nouă a fost recoltată în cantități sporite și s-a constatat o importantă diversificare stilistică, predominantă devenind ornamentarea tricromă. S-a precizat în același timp tipul de locuință – de suprafață, cu podină din lut bătătorit – specific purtătorilor acestui complex. Stratul III aparține, ca și în

²⁸ Christian Jeunesse, *Pratiques funéraires au néolithique ancien. Sépultures et nécropoles danubiennes (5500-4900 av. J.-C.)*, Paris, Edition Errance, 1997, 73-80.

²⁹ I. Berciu, *Importanța complexului neolitic „Lumea Nouă”*, p. 56; Gheorghe Lazarovici, Florin Drașovean, Zoia Kalmar, Sabin Adrian Luca, Marin Nica, *Cultura Vinča în România*, Timișoara, 1991, p. 111; *Repertoriul Arheologic al Județului Alba*, Alba Iulia [Bibliotheca Musei Apulensis II], 1995, p. 29.

³⁰ Dumitru Berciu, *Zorile istoriei*, p. 122-123.

³¹ Iuliu Paul, *Cultura Petrești*, p. 29-30.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Nicolae Ursulescu, *Contribuții privind neoliticul și eneoliticul din regiunile est-carpatice ale României*, vol. 1, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2000, p. 261.

³⁵ *Ibidem*.

cazurile anterioare, culturii Petrești, iar succesiunea stratigrafică s-a făcut fără întreruperi³⁶.

Pe baza descoperirii unor fragmente ceramice pictate Petrești – grupa stilistică A IIa1 – într-o poziție stratigrafică care ar corespunde nivelului IIc, I. Paul conchide că există o anumită contemporaneitate între începutul fazei A a culturii Petrești și etapa finală a complexului „Lumea Nouă”. Această descoperire ar putea constitui un prim contact între cele două arii de cultură cu ceramică pictată din Transilvania³⁷.

Materialele de tip Precucuteni, ornamentate în tehnica exciziei, de la Lumea Nouă au generat de asemenea dezbateri, prin prisma sincronismelor și paralelismelor realizate de diferiți cercetători³⁸. În opinia lui Gheorghe Lazarovici, apariția „Notenkopf” în Transilvania se leagă de faza Vinča B2³⁹, iar materialele Precucuteni nu apar în mediul Vinča B2, ci cu ceramică Vinča C și post C1⁴⁰. Florin Drașovean aduce în discuție, la rândul său, situația importurilor Precucuteni I și a ceramicii liniare cu note muzicale ce apar asociate în același nivel, alături de ceramică Vinča B2 și materiale pictate „Lumea Nouă”, exprimând rezerve legate de situația stratigrafică și de reprezentativitatea materialului arheologic studiat din așezarea de la Alba Iulia - *Lumea Nouă*⁴¹.

Din săpăturile recente au rezultat de asemenea fragmente ceramice decorate în tehnica exciziei cu motive precucuteniene⁴². Unele artefacte sunt confecționate dintr-o pastă și au o netezire și lustruire tipică grupului Foeni. Este vorba de o ceramică fină, de culoare cenușiu-închisă care provine din complexe închise Foeni. Momentul cronologic al materialelor de tip Precucuteni de la Lumea Nouă se leagă de locuirea Foeni.

În contextul mai larg al descoperirilor de acest tip în arealul transilvănean, ne punem întrebarea dacă mai putem vorbi de importuri

³⁶ Iuliu Paul, *Unele probleme ale neoliticului din Transilvania*, p. 299-300; Idem, *Der gegenwärtige Forschungsstand zur Petrești-Kultur*, în *Prähistorische Zeitschrift*, 56, 2, 1981, p. 206-209; fig. 11; Idem, *Cultura Petrești*, p. 26-31; pl. IIIa.

³⁷ *Ibidem*, p. 30, 126.

³⁸ Eugen Comșa, *Cultura Boian în Transilvania*, în *Studii și Cercetări de Istorie Veche*, 16, 4, 1965, p. 645, nota 49; Silvia Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*, București, Editura Academiei R.S.R., 1974, p. 133-134; Ioan Alexandru Aldea, *Alba Iulia 2000*, Alba Iulia, 1975, p. 24; Iuliu Paul, *Cultura Petrești*, p. 29; Florin Drașovean, *Cultura Vinča târzie (faza C) în Banat*, Timișoara [Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica I], 1996, p. 95.

³⁹ Gheorghe Lazarovici, *Neoliticul Banatului*, Cluj-Napoca [Bibliotheca Musei Napocensis IV], 1979, p. 135.

⁴⁰ Gh. Lazarovici et alii, *Cultura Vinča*, p. 114.

⁴¹ Fl. Drașovean, *Cultura Vinča târzie*, p. 94-95.

⁴² Mihai Gligor, Cristian Florescu, Marius Breazu, Paula Mazăre, Tudor Borșan, Ionuț Maican, Ștefan Lipot, Csaba Toth, *Raport privind cercetările arheologice preventive de la Alba Iulia - Lumea Nouă. Campania 2006*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice*, 2007, p. 47.

Precucuteni sau doar de importuri Precucuteni în așezările din interiorul arcului carpatic. Nu excludem posibilitatea ca ornamentele tipice purtătorilor acestei culturi să fi fost preluate și utilizate în decorarea ceramicii de comunități aparținând altor culturi, în baza unor schimburi și influențe posibile la paliere cronologice apropiate.

Încă la momentul redactării monografiei dedicate culturii Precucuteni, Silvia Marinescu-Bîlcu a emis ipoteza de lucru conform căreia comunitățile Precucuteni I final ar fi pătruns spre centrul Transilvaniei, unde au fost asimilate de turdășeni și și-au pierdut identitatea⁴³. În sprijinul acestei afirmații vine și lipsa materialelor de tip Precucuteni III în siturile din interiorul arcului carpatic. Studiind materialele cu ornamentație precucuteniană din așezări precum Cașolț - *Poiana în Pisc* sau Călnic, I. Paul constata la rândul său că pasta este tipică nivelurilor cu ceramică Petrești⁴⁴. Importante și de actualitate rămân observațiile lui E. Comșa privind contextul arheologic și caracteristicile tipologico-stilistice și de confecționare a ceramicii excizate în arealul intracarpatic. Arheologul citat precizează că este specifică apariția în loturi mici în complexe închise și că ceramica excizată este lucrată din altfel de pastă decât cea tipică, unele chiar pe pastă specifică Petrești⁴⁵. Chiar dacă la acea vreme E. Comșa se referea la acest tip de artefacte ca făcând parte din civilizația Boian-Giulești, S. Marinescu-Bîlcu a dovedit că centrul Transilvaniei se arondează fenomenului precucutenian, iar în sud-estul provinciei sunt documentate deopotrivă materiale arheologice de tip Boian-Giulești și Precucuteni I⁴⁶.

După înființarea Universității din Alba Iulia (1991), o direcție prioritară a cercetării arheologice – imprimată de profesorul Iuliu Paul, rectorul de atunci al tinerei instituții de învățământ superior – a constituit-o studiul complex al habitatului neolitic din valea Mureșului mijlociu, prin teme de grant, organizarea de șantiere-școală pentru studenții de la specializarea arheologie etc. În acest context, așezarea de la Alba Iulia - *Lumea Nouă* a revenit în centrul preocupărilor și noi unități de cercetare au fost deschise în anul 1995. În sectorul II al așezării a fost trasată S II, cu un conținut cultural al straturilor și o succesiune stratigrafică fără modificări esențiale în comparație cu datele deja cunoscute⁴⁷. Din inventarul bordeiului B1 provine un bol pictat tricrom, cu motive în arcadă⁴⁸, în contextul prezenței materialelor tipice pentru faza C a culturii Vinča. Dacă ținem seama de situația stratigrafică și caracteristicile

⁴³ S. Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni*, p. 134.

⁴⁴ Iuliu Paul, *Cultura Petrești*, p. 54.

⁴⁵ E. Comșa, *Cultura Boian*, p. 631.

⁴⁶ S. Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni*, p. 131-132.

⁴⁷ Ioan Alexandru Aldea, Marius Ciută, *Raport asupra săpăturilor arheologice de la Alba Iulia - Lumea Nouă, campania 1995*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice*, 1996, p. 5-6.

⁴⁸ Mihai Gligor, *Grupul cultural Lumea Nouă, în Ceramica neolitică – o lecție de istorie*, Alba Iulia, Editura Aeternitas, 2007, p. 46; nr. 27.

tipologico-stilistice, considerăm că vasul la care facem referire este definitoriu pentru faza dezvoltată din evoluția grupului Lumea Nouă⁴⁹.

În anul 1996 s-au practicat secțiunile S VIII și S IX, amplasate în sectorul I, ce au dus la depistarea în stratul de cultură a unor locuri succesive, în bordeie și locuințe de suprafață, aparținând culturii Petrești, fără să fie scoasă la suprafață ceramică pictată de tip „Lumea Nouă”⁵⁰.

În perioada 2002-2007, cercetările arheologice în situl de la Lumea Nouă s-au desfășurat sub forma săpăturilor de salvare⁵¹, urmărindu-se eliberarea de sarcină arheologică a suprafețelor destinate în principal construirii de locuințe private. Astfel, cercetările preventive, nu mai puțin importante pentru buna cunoaștere și mai corecta încadrare cultural-cronologică a locuirilor umane în cadrul sitului, au adus informații noi și relevante în legătură cu structurile de habitat, ritul și ritualul funerar, sistemul defensiv, stabilirea dinamicii locuirii sitului, depistarea limitelor de est, sud și vest ale așezării, identificarea unor importuri ce permit sincronisme mai fine cu culturi contemporane și mai mult sau mai puțin învecinate.

În prezent, în urma amplificării săpăturilor arheologice și a disponerii unităților de cercetare în diferite puncte ale sitului, cunoaștem faptul că întinderea așezării neolitice și eneolitice de la Alba Iulia - *Lumea Nouă* depășea 40 ha. Din punct de vedere arheologic și topografic, așezarea se împarte în: zona A/sectorul I, zona B/sectorul II și zona C/sectorul III, recent identificată, spre vest, în direcția șoselei Alba Iulia - Zlatna.

Cercetările din ultimii ani, impuse de săpăturile pentru descărcare de sarcină arheologică, au beneficiat de suport topografic de specialitate, astfel că raportarea în plan și redactarea planurilor topografice de situație și de detaliu au fost realizate cu ajutorul soft-ului ArcGIS Desktop 8.3⁵². Trebuie spus că GIS-

⁴⁹ Un studiu privind grupul cultural Lumea Nouă se află în pregătire.

⁵⁰ Ioan Alexandru Aldea, *Raport asupra săpăturilor arheologice de la Alba Iulia - Lumea Nouă, campania 1996*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice*, 1997, p. 2.

⁵¹ Iuliu Paul, Marius Ciută, Gabriel Tiberiu Rustoiu, Paula Mazăre, Cristian Florescu, Mihai Gligor, *Raport asupra rezultatelor săpăturii de salvare efectuate în cadrul sitului arheologic de la Alba Iulia - Lumea Nouă, punctul Ferma Romano-Catolică*, în *Patrimonium Apulense*, II, 2002, p. 127-130; Iuliu Paul, Marius Ciută, Cristian Florescu, Paula Mazăre, Mihai Gligor, Gabriel Tiberiu Rustoiu, *Raport asupra săpăturii de salvare efectuate în cadrul sitului arheologic de la Alba Iulia - Lumea Nouă, campania 2002*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice*, 2003, p. 32-33; Iuliu Paul, Mihai Gligor, Cristian Florescu, *Raport asupra săpăturilor de eliberare de sarcină istorică efectuate în situl arheologic de la Alba Iulia - Lumea Nouă*, în *Patrimonium Apulense*, III, 2003, p. 114-117; Iuliu Paul, Mihai Gligor, Cristian Florescu, Marius Breazu, Tudor Borșan, Ionuț Maican, *Raport asupra săpăturii de salvare efectuate în cadrul sitului arheologic de la Alba Iulia - Lumea Nouă, campania 2004, (proprietatea Bogdan)*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice*, 2005, p. 30.

⁵² Marius Breazu, Tudor Borșan, Ionuț Maican, *Noțiuni de bază geodezo-topografico-cartografice utilizate în topografia arheologică*, în *Sargetia*, XXXI, 2003, p. 415-419; Idem, *Aplicații ale tehnicilor și*

ul de la Lumea Nouă marchează etapele de completare a sistemului informatic geografic, în strânsă legătură cu evoluția cercetărilor arheologice de teren. S-au putut înregistra cu precizie datele de interes topografic și arheologic, cu precădere dimensiunile și forma complexelor arheologice. Să amintim și faptul – nu lipsit de importanță – că un util instrument de lucru pentru poziționarea în teren a secțiunilor deschise în perioada 1961-1976, îl constituie planul topografic elaborat de Valerian Bărbuță.

În zona C, prin cercetările din 2005-2006, rezultatele foarte recente aruncă o lumină nouă asupra evoluției locuirii din așezarea de la Lumea Nouă. Astfel, au fost identificate mai multe complexe adâncite de tip bordei, precum și locuințe de suprafață, cu materiale arheologice ce se încadrează în repertoriul de forme și decor tipice grupului Foeni⁵³.

Reprezentativ în acest sens este un complex adâncit de tip bordei, cercetat integral, ce a oferit un bogat material arheologic și a permis stabilirea caracteristicilor tipologico-stilistice ale ceramicii grupului Foeni de la Lumea Nouă⁵⁴. Din același complex provine un ansamblu litic, compus din 113 piese realizate pe suporturi diverse, din diferite materii prime⁵⁵. Așezarea și sedentarizarea comunităților Foeni la Lumea Nouă reies așadar și din cercetarea utilajului litic, prin comportamentul tehnic adoptat în contextul modificărilor survenite în aprovizionarea cu materii prime și exploatarea acestora. Toate aceste informații confirmă încadrarea propusă de noi pentru materialele provenite din săpăturile vechi de la Lumea Nouă, atât privitor la categoriile ceramice D1a și D1b⁵⁶, cât și pentru ceramica grupului Foeni⁵⁷.

O descoperire importantă pentru sincronismele ce pot fi enunțate a fost realizată în momentul cercetării locuinței de suprafață L1/Sp. V-2006, aparținând purtătorilor grupului Foeni. La demontarea podinei locuinței au fost depistate mai multe fragmente ceramice pictate de tip Herpály, faza clasică⁵⁸. Analizând compoziția pastei, arderea, decorul pictat, precum și forma fragmentelor ceramice, considerăm cu un grad ridicat de certitudine că provin de la un singur vas, de tip cupă cu picior. Pasta ceramică din care a fost

metodelor moderne în cadrul cercetărilor arheologice de salvare – topografia digitală, în Patrimonium Apulense, IV, 2004, p. 113-119.

⁵³ Mihai Gligor, Cristian Florescu, Marius Breazu, *Raport preliminar privind cercetările arheologice preventive de la Alba Iulia - Lumea Nouă* (2005), în *Patrimonium Apulense*, V-VI, 2005-2006, p. 161-172; fig. 1; M. Gligor et alii, *Raport. Campania 2006*, p. 39-49; pl. V.

⁵⁴ Mihai Gligor, *Cercetări arheologice preventive la Alba Iulia - Lumea Nouă. O descoperire aparținând grupului Foeni*, în *Apulum*, XLIV, 2007, p. 1-28, pl. II-XVIII; Idem, *Grupul cultural Foeni, în Ceramica neolitică*, p. 54-61; nr. 31-32, 34-36, 38, 42-44.

⁵⁵ Ionuț Cornel Bălțean, Mihai Gligor, Emanoil Săsăran, Călin Tămaș, *Alba Iulia „Lumea Nouă” – industria litică. Comportament tehnic, morfologie, preferințe*, în *Arheologia Moldovei*, 2007 (sub tipar).

⁵⁶ Mihai Gligor, *Considerații privitoare la neoliticul târziu*, p. 25-26; pl. IV/3-6.

⁵⁷ *Ibidem*, pl. I-II, IV/1-2.

⁵⁸ M. Gligor et alii, *Raport. Campania 2006*, p. 44.

confecționat vasul are în componență nisip și mâl, categoria semifină. După aplicarea angobei și a decorului pictat, suprafața vasului a fost bine lustruită. Arderea este destul de bună, rezultând o culoare cărămiziu-cenușie. Decorul constă din benzi de linii de culoare brun-închise, de esență geometrică, motive unghiulare, așternute pe fondul-angobă alb-gălbui, diluat. O substanță bituminoasă a fost utilizată la ornamentare. Identificăm ca motive picturale ornamente geometrice complexe, constând din benzi de linii ce formează meandre și unghiuri drepte. Este prima documentare în situl de la Lumea Nouă a acestui tip de ceramică pictată, considerat de către noi un import în spațiul intracarpatic. Prezența ceramicii pictate de tip Herpály la Lumea Nouă confirmă orizontul post Vinča C1, pentru evoluția comunităților Foeni și în Transilvania, un palier cronologic echivalat de noi cu Vinča C2 pentru migrația în interiorul arcului carpatic.

O descoperire aparte de la Lumea Nouă este „complexul funerar”, cunoscut în urma săpăturilor din 2003 și 2005. Cu prilejul redactării unui studiu preliminar⁵⁹, ce avea drept scop popularizarea descoperirilor funerare de la Lumea Nouă, precizăm – chiar având la îndemână un set restrâns de date – că din punct de vedere arheologic, ținând cont de caracteristicile tipologico-stilistice ale ceramicii și contextul stratigrafic, datarea descoperirii cu caracter funerar de la Lumea Nouă nu poate fi mai târzie de cultura Petrești, aceasta chiar în lipsa vreunei analogii. Situația stratigrafică a permis identificarea în depuneri succesive a unor resturi scheletice dezarticulate, craniu dispartat, resturi osoase străvechi ce nu se aflau în conexiune anatomică. Contextul arheologic pleda așadar, la prima vedere, pentru o moarte violentă și simultană a unui mare număr de indivizi. Resturi umane osoase de la aproximativ 100 de indivizi – între care se regăsesc bărbați maturi, femei și copii – au fost depistate în întregul areal. Asociat scheletelor, a fost scos la suprafață un bogat material arheologic tipic grupului Foeni, între care se detașează ca importanță o frumoasă amforă pictată, considerată un import din mediul Dimini/Otzaki⁶⁰, precum și un inel de buclă din cupru⁶¹, confecționat prin batere.

Raportul antropologic preliminar a scos însă în evidență existența mai multor craniu cu fracturi prin înfundare și zone de abraziune, cel mai probabil rezultate în urma unei manipulări post-mortem a craniilor în cadrul unor ritualuri aparte, ce marchează practici funerare cu totul noi la începuturile eneoliticului de pe teritoriul actual al României. Cu prudența necesară, dat fiind că cercetarea încă nu este finalizată, acredităm ideea existenței unui centru

⁵⁹ Mihai Gligor, *Înmormântări multiple în așezarea preistorică de la Alba Iulia - Lumea Nouă*, în *Revista Română de Medicină Legală*, 14 (1), 2006, 16-19; foto 1-4.

⁶⁰ Idem, *Grupul cultural Foeni*, în *Ceramica neolitică*, p. 63; fig. 46.

⁶¹ Un studiu privitor la rezultatele analizelor chimice asupra artefactului metalic în discuție se află în pregătire.

ritualic la Lumea Nouă, în vremea locuirii Foeni. Acest ansamblu funerar poate fi privit ca o comunitate a morților, cum este considerată și descoperirea de la Herxheim (Germania) din LBK⁶².

În vederea obținerii unor date de cronologie absolută – pentru încadrarea cât mai exactă a descoperirii funerare de la Lumea Nouă – au fost prelevate probe de material osos pentru analize de C¹⁴ AMS. Cu titlu informativ, precizăm faptul că datele C¹⁴ AMS obținute din probele prelevate oferă intervalul 5770±40 BP - 5650±40 BP⁶³, așadar palierul cronologic 4690-

⁶² Jörg Orschiedt, Miriam Noel Haidle, *The LBK Enclosure at Herxheim: Theatre of War or Ritual Centre? References from Osteoarchaeological Investigations*, în T. Pollard and I. Banks (eds.), *War and Sacrifice. Studies in the Archaeology of Conflict*, Leiden, Boston, 2007, p. 153-167.

⁶³ Sigla, contextul arheologic și datele obținute sunt următoarele: 1. ALN #01 (Poz-19489) - 5750±50 BP a fost obținută din material osos prelevat de la un maxilar din G1/Sp. II-2003 (0,90 m adâncime); 2. ALN #02 (Poz-19375) - 5650±40 BP a fost obținută din material osos prelevat de la o mandibulă din G1/Sp. II-2003 (1,00 m adâncime); 3. ALN #03 (Poz-19376) - 5670±40 BP a fost obținută din material osos prelevat de la un maxilar din C1/Sp. III-2005 (0,80 m adâncime); 4. ALN #04 (Poz-19377) - 5770±40 BP a fost obținută din material osos prelevat de la o mandibulă din G1/Sp. III-2005 (1,10 m adâncime); 5. ALN #05 (Poz-19378) - 6850±40 BP a fost obținută din material osos prelevat de la un maxilar din G1/Sp. III-2005 (1,60-1,70 m adâncime); 6. ALN #06 (Poz-19451) - 5700±50 BP a fost obținută din cărbune prelevat dintr-un complex închis, B1-Sp. II/2006 (1,00 m adâncime); 7. ALN #07 (Poz-19490) - 6090 ± 50 BP a fost obținută din cărbune prelevat dintr-un complex închis, B1-Sp. II/2006 (1,40-1,50 m adâncime); 8. ALN #08 (Poz-19379) - 7420±50 BP a fost obținută din cărbune prelevat dintr-un complex închis, B2-Sp. III/2006 (1,70-1,80 m adâncime); 9. ALN #9 (Poz-22521) - 5690±40 BP a fost obținută din material osos prelevat de la o mandibulă din G1/Sp. III-2005 (1,55-1,60 m adâncime); 10. ALN #10 (Poz-22522) - 5695±35 BP a fost obținută din material osos prelevat de la un maxilar din G1/Sp. III-2005 (1,85-1,90 m adâncime). Dintele de la un maxilar aparținând unui craniu (G1/Sp. II-2003, adâncime 1,65 m), din care a fost prelevată proba ALN#5 (Poz-19378), a avut sub 1% colagen, astfel că data obținută, 6850±40BP, nu este corectă. Analiza a fost repetată pe o probă prelevată dintr-un fragment de maxilar din același context (ALN#10). Probele prelevate din structuri arse, cărbune în cazul de față, necesită o discuție suplimentară. Proba ALN #06 (Poz-19451), obținută prin analiza de cărbune extras din bordeiul B1-Sp. II/2006, adâncime 1 m, a oferit o datare care se înscrie în intervalul 4550-4410 cal BC (1σ) corespunzător locuirii Foeni la Lumea Nouă. Proba ALN #07 (Poz-19490), obținută prin analiza de cărbune extras din același bordei B1-Sp. II/2006, adâncime 1,40-1,50 m, a oferit o datare care se înscrie în intervalul 5020-4880 cal BC (1σ). La prima vedere, datarea pare prea timpurie pentru un complex Foeni din arealul intracarpatic, se înscrie mai degrabă în seria obținută pentru așezarea eponimă, la limita superioară. Trebuie însă să avem în vedere faptul că data C¹⁴ a fost obținută din cărbune rezultat de la arderea lemnului. Așadar, materialul organic datat a încetat din viață înainte de a fi înglobat în contextul arheologic, în cazul de față un trunchi sau o bârnă de lemn din structura amenajării bordeiului. Dacă respectiva bârnă provine de la o specie de lemn cu viață lungă sau a fost refolosită, avem explicația unei date mai timpurii și care trebuie interpretată ca reprezentând datarea materialului organic și nu locuirea propriu-zisă în bordei. Relaționarea celor două date C¹⁴ – ținând cont de contextul arheologic din care au fost prelevate – ne îndreptățește să luăm în calcul o atare interpretare. Credem așadar că proba nu a fost contaminată și datarea este corectă. Astfel de situații apar la datele C¹⁴ obținute din cărbune (Cf. N. Palincaș, *Câteva*

4450 cal BC, ce corespunde etapei dezvoltate din evoluția grupului Foeni. Relevant este de asemenea faptul că datele radiocarbon din descoperirea funerară coincid cu datele C¹⁴ obținute din probe prelevate din structurile de locuire aparținând grupului Foeni.

Date de cronologie absolută s-au obținut și prin metoda termoluminiscentei de la Alba Iulia - *Lumea Nouă*. Din Sp.III/2005, caroul A, adâncime 0,80-0,90 m, au fost selectate 4 fragmente ceramice. Probele ceramice au fost recoltate din stratul de cultură aparținând grupului Foeni, la acel moment nefiind surprins încă niciun complex arheologic, cercetarea fiind în plină desfășurare⁶⁴. Vârstele obținute sunt cuprinse în intervalul 6.6-6.3±0.9 Ka⁶⁵. Constatăm că datele obținute prin metoda termoluminiscentei se încadrează în intervalul oferit de datele radiocarbon.

Analizele arheometrice asupra ceramicii pictate de tip „Lumea Nouă” și Petrești, provenite de la Alba Iulia - *Lumea Nouă*, au făcut obiectul unor studii de specialitate⁶⁶, oferind informații prețioase cu privire la stabilirea compoziției chimice și mineralogice a matricii ceramicii, angobei și picturii aplicate pe suprafața ceramicii, a caracteristicilor texturale și morfologice ale artefactelor, la estimarea temperaturii de ardere etc.

În alte studii, s-au atins, direct sau tangențial, aspecte de viață materială și spirituală ale comunităților umane de la Alba Iulia - *Lumea Nouă*. Astfel, plastica antropomorfă reprezintă un reper valoros privind deslușirea spiritualității perioadei neolitice și eneolitice. Din cercetările vechi, S. Hansen a

observații cu privire la utilizarea datelor radiocarbon, în Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, 48, 1, 1997, p. 26-30). Proba ALN#8 (Poz-19379) a fost prelevată dintr-un strat de arsură consistent din bordeiul B2/Sp. III-2006, de la adâncimea de 1,70-1,80 m. Materialul arheologic rezultat din golirea bordeiului este tipic pentru locuirea Foeni de la Alba Iulia - *Lumea Nouă* și se înscrie în repertoriul tipologic-stilistic al ceramicii grupului Foeni. Data obținută 7420±50 BP, calibrată 6320-6180 cal BC (1σ), indică un interval cronologic care ar fi timpuriu și pentru prima fază a culturii Starčevo-Criș. Această constatare ne conduce la concluzia că proba a fost contaminată, fie din vechime, fie în momentul în care a fost prelevată. În aceste condiții, vom elimina din discuție proba în cauză.

⁶⁴ V. Benea, D. Vandenberghe, A. Timar, P. Van den Haute, C. Cosma, M. Gligor, C. Florescu, *Luminescence Dating of Neolithic Ceramics from Lumea Nouă, Romania*, în *Geochronometria*, 28, 2007, 2, fig. 2.

⁶⁵ *Ibidem*, tab. 1.

⁶⁶ Aurica Goleanu, Ana Marian, Cristian Florescu, Mihai Gligor, Simona Varvara, *Chemical and Structural Features of the Neolithic Ceramics from Vinča, Lumea Noua and Petrești Cultures (Romania)*, în *Revue Roumaine de Chimie*, 50 (11-12), 2005, p. 939-949; Mihai Gligor, Paula Ricciardi, Sabrina Gualtieri, Simona Varvara, Bruno Fabbri, *Considerații preliminare cu privire la tehnologia de confecționare a ceramicii pictate de tip „Lumea Nouă”, descoperită în așezarea neolitică de la Alba Iulia - Lumea Nouă*, în *Acta Musei Porolissensis*, 2006 (sub tipar).

publicat recent câteva statuete antropomorfe vinčiene⁶⁷ care se adaugă plasticii introduse în circulație de Sabian A. Luca⁶⁸.

O statueta antropomorfă, găsită în urma săpăturilor vechi, s-a păstrat în stare fragmentară. Este vorba de un picior de statueta masculină⁶⁹; înclinăm să credem că figurina în discuție aparține culturii Petrești, chiar dacă, tipologic, modalitatea în care a fost lucrată este singulară până în momentul de față. Amintim apoi statueta masculină aparținând culturii Petrești⁷⁰, descoperită într-o situație stratigrafică sigură, și publicarea recentă a unei noi statuete Petrești⁷¹, păstrate fragmentar, rezultată din cercetări de suprafață.

Artefactele arheologice, incluse în categoria IMDA, rezultate în urma cercetărilor din 1995-1996⁷² și 2005-2006⁷³, au fost valorificate științific. Se adaugă pieselor de os și corn, din săpăturile vechi⁷⁴.

În privința utilajului litic, E. Comșa, într-un studiu de sinteză, a inclus situl de la Lumea Nouă în cadrul așezărilor neolitice din Transilvania unde a fost depistat așa-numitul silex de tip „bănățean”⁷⁵.

Scurte referiri la așezarea de la Alba Iulia - *Lumea Nouă* și/sau la ceramica pictată „Lumea Nouă” – cu precădere în contextul presupusei participări la geneza culturii Petrești – apar și în lucrările și studiile cu caracter general, mai vechi și mai recente, ce tratează preistoria românească⁷⁶.

⁶⁷ Svend Hansen, *Bilder vom Menschen der Steinzeit. Untersuchungen zur anthropomorphen Plastik der Jungsteinzeit und Kupferzeit in Südosteuropa*, Mainz, Verlag Philipp von Zabern, 2007, Teil II, Taf. 278/1-2; 292/3.

⁶⁸ Sabin Adrian Luca, *Noi descoperiri de plastică neolitică și eneolitică la Tărtăria și Lumea Nouă, jud. Alba și câteva probleme ale tipologiei și cronologiei acestora*, în *Apulum*, XXXIX, 2002, p. 39-43; pl. I/1-2, 5; pl. II/1-2, 5; foto 1/4, 2/1-2, 3-4, 4/1.

⁶⁹ D. Berciu, I. Berciu, *Săpături și cercetări arheologice*, p. 16; fig. 12/7.

⁷⁰ Mihai Gligor, *O figurină antropomorfă aparținând culturii Petrești, de la Alba Iulia - Lumea Nouă, în Sargetia*, XXXI, 2003, p. 51-52; fig. 1.

⁷¹ Ancuța Iles, *Un fragment de figurină antropomorfă descoperit la Alba Iulia - Lumea Nouă*, în *Buletinul Cercurilor Științifice Studentești*, 11, 2005, p. 31-32; pl. I.

⁷² Paula Mazăre, *Industria osului și cornului în așezările neolitice de la Alba Iulia - „Lumea Nouă”, Limba - „Bordane” și Limba - „Șesu Orzii”*, în *Buletinul Cercurilor Științifice Studentești*, 3, 1997, p. 5-17; pl. I/6-10, pl. II/14-25, pl. III/4-5, pl. IV/12, pl. V/4, pl. VI/2.

⁷³ Corneliu Beldiman, Diana Maria Sztancz, *Industria preistorică a materiilor dure animale de la Alba Iulia - Lumea Nouă (2005-2006)*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice*, 2007, p. 49-53; tab. 1-9.

⁷⁴ D. Berciu, I. Berciu, *Săpături și cercetări arheologice*, fig. 13/7-15.

⁷⁵ Eugen Comșa, *Silexul de tip „bănățean”* în *Apulum*, IX, 1971, p. 15-18; fig. 1.

⁷⁶ Vladimir Dumitrescu, *Arta neolitică în România*, București, Editura Meridiane, 1968, p. 22; Mircea Petrescu-Dâmbovița, *Scurtă istorie a Daciei preromane*, Iași, Editura Junimea, 1978, p. 69; Iuliu Paul, *Contribuții românești la elucidarea unor probleme ale preistoriei europene*, în *Studii și Comunicări Muzeul Brukenthal. Arheologie - Istorie*, 19, 1981, p. 24; Vladimir Dumitrescu, Radu Vulpe, *Dacia înainte de Dromibete*, București, Editura Științifică, 1988, p. 32; *Istoria României de la începuturi până în secolul al VIII-lea*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995, p. 54; *Istoria României*, București, Editura Enciclopedică, 1998, p. 15; *Istoria Românilor*, vol. I, București, Editura Enciclopedică, 2001, p. 139-143.

Așezarea preistorică de la Lumea Nouă și-a găsit locul binemeritat în lucrarea cu caracter monografic *Alba Iulia 2000*, privind istoria municipiului Alba Iulia, datorită studiului semnat de I. Al. Aldea⁷⁷.

Recent a văzut lumina tiparului o amplă lucrare ce abordează problematica arhitecturii neoliticului⁷⁸. Cu spirit critic, autorii aduc în discuție datele cunoscute referitor la complexe arheologice de la Lumea Nouă⁷⁹, așa cum rezultă din lucrările publicate până în prezent.

Intrat în literatura de specialitate cu precădere datorită descoperirilor din perioada neolitică și eneolitică, situl arheologic de la Lumea Nouă a fost locuit și în epocile istorice ulterioare. Pentru epoca Hallstatt, o interesantă descoperire aparține culturii Basarabi⁸⁰ (Hallstatt C), constând din vase depuse probabil ca și inventar funerar⁸¹, găsite întâmplător în anul 1962, ca urmare a executării unor gropi pentru stâlpii de la rețeaua electrică. Pentru perioada antică sunt documentate descoperiri ce se datează în epoca La Tène – amintim aici descoperirile foarte recente de factură dacică⁸².

Vestigiile aparținând epocii romane⁸³ au fost depistate cu precădere în sectorul I al așezării. Pentru perioada migrațiilor⁸⁴, săpăturile efectuate în zona de sud-vest a așezării, în exteriorul limitei cunoscute a sitului neolitic, au dus la depistarea unor morminte de inhumăție, ce se datează în secolele V-VI p. Chr., aparținând gepizilor⁸⁵.

Discuții

Așa cum s-a putut observa din succinta prezentare a problematicii ridicate de săpăturile de la Lumea Nouă, rezultatele cercetărilor apar tratate diferențiat în studiile de specialitate. Astfel, în sprijinul documentării unei faze

⁷⁷ Ioan Alexandru Aldea, *Teritoriul municipiului Alba Iulia în epoca preistorică*, în *Alba Iulia 2000*, p. 21-24.

⁷⁸ Cornelia Magda Lazarovici, Gheorghe Lazarovici, *Arhitectura neoliticului și epocii cuprului din România. (I) Neoliticul*, Iași, Editura Trinitas, 2006.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 419-421, 424-425, 428-429.

⁸⁰ I. Berciu, *Importanța complexului neolitic „Lumea Nouă”*, p. 55; I.Al. Aldea, *Teritoriul municipiului Alba Iulia*, p. 25.

⁸¹ Horia Ciugudean, *Cultura Basarabi pe teritoriul județului Alba*, în *Apulum*, XIV, 1976, p. 13-14; fig. 6/1-7.

⁸² M. Gligor et alii, *Raport. Campania 2006*, p. 44-45; Constantin Inel, Mihai Gligor, *Raport asupra cercetărilor arheologice de la Alba Iulia Lumea Nouă - Centrul Creștin P.I.E.*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice*, 2007, p. 60.

⁸³ I. Berciu, *Importanța complexului neolitic „Lumea Nouă”*, p. 55-56; Ioan Piso, Mihai Blăjan, *Monumente romane descoperite la Alba Iulia*, în *Apulum*, XXVII-XXX, 1990-1993, p. 236-238; fig. 8-9; Iuliu Paul, *Cultura Petrești*, p. 26-28; *Repertoriul Arheologic al Județului Alba*, p. 29; Ioan Alexandru Aldea, *Raport. Campania 1996*, p. 2; Cristian Ioan Popa, *Colecția de anticități a prof. Petru Balint (Alba Iulia)*, în *Patrimonium Apulense*, III, 2003, p. 51; pl. VII/1-3; M. Gligor, C. Florescu, M. Breazu, *Raport preliminar*, p. 161.

⁸⁴ D. Berciu, I. Berciu, *Săpături și cercetări arheologice*, p. 18.

⁸⁵ C. Inel, M. Gligor, *Raport. Centrul Creștin P.I.E.*, p. 60.

Vinča A în primul nivel al aşezării de la Alba Iulia - *Lumea Nouă*, D. Berciu aminteşte ceramica cu motivele în benzi incizate adânc, umplute cu puncte, şi tigăile de peşte⁸⁶, încadrare combătută de Fl. Draşovean⁸⁷. În opinia lui Gh. Lazarovici, prin nepublicarea întregului material arheologic rezultat în urma campaniilor de săpături, nu s-a clarificat existenţa fazei Vinča A în situl de la Alba Iulia - *Lumea Nouă*⁸⁸. Tot cercetătorul clujean este de părere că asocierea ceramicii pictate din complexul Lumea Nouă cu materiale ornamentate prin incizii şi caneluri, datează întregul orizont la un palier cronologic Vinča B2⁸⁹.

După părerea noastră, analiza materialului ceramic din săpăturile mai vechi, dar mai ales din cele recente, nu confirmă, în stadiul actual al cercetărilor, o locuire la Lumea Nouă mai timpurie de faza B1 a culturii Vinča, palier cronologic documentat şi în alte aşezări de pe valea Mureşului⁹⁰. În sprijinul acestei constatări vine şi faptul că, până în prezent, nu au fost publicate materiale tipice Starčevo-Criş de la Lumea Nouă. Alte studii menţionează doar ca ipotetică existenţa artefactelor aparţinând acestei culturi⁹¹. Nu excludem desigur posibilitatea ca materiale ceramice de factură Starčevo să fi apărut în cercetările vechi, sporadic, în nivelul inferior, în anumite puncte de pe cuprinsul sitului⁹². Nicolae Vlăsa constata la rândul său – discutând comparativ rezultatele săpăturilor de la Lumea Nouă cu propriile cercetări de la Tărtăria – că nu există o specie pictată mai veche decât D1a⁹³. Aceeaşi situaţie o constatăm în privinţa materialelor vinčiene de fază A.

Practic, prin includerea grupei D1a în cadrul culturii Starčevo-Criş de către D. Berciu, s-a încetăţenit în literatura de specialitate faptul că cel mai vechi orizont de locuire de la Lumea Nouă se datează în această cultură, în mod evident o abordare ce în prezent ţine de istoricul cercetărilor.

Analiza materialului pictat de tip „Lumea Nouă” ce provine din săpăturile din situl eponim a permis constatarea că aceste artefacte apar în asociere cu ceramică incizată de factură vinčiană (faza B1-B2), pentru o primă

⁸⁶ Dumitru Berciu, *Contribuţii la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1961, p. 23-24.

⁸⁷ Fl. Draşovean, *Cultura Vinča târzie*, p. 94.

⁸⁸ Gh. Lazarovici et alii, *Cultura Vinča*, p. 111.

⁸⁹ Gheorghe Lazarovici, Zoia Kalmar, *Discuţii pe marginea legăturilor cronologice şi culturale între grupul Iclod şi cultura Tisa*, în *Acta Musei Napocensis*, XIX, 1982, p. 227; fig. 1/11.

⁹⁰ Gheorghe Lazarovici, *Sfârşitul culturii Vinča-Turdaş în Câmpia Transilvaniei*, în *Studii şi Comunicări. Caransebeş*, II, 1977, p. 223-224; Sabin Adrian Luca, *Aspecte ale neoliticului şi eneoliticului din sudul şi sud-vestul Transilvaniei*, în *Apulum*, XXXVI, 1999, p. 9, 11.

⁹¹ Iuliu Paul, *Săpăturile arheologice din vara anului 1960 de la Ocna Sibiului (jud. Sibiu)*, în *Materiale şi Cercetări Arheologice*, IX, 1970, p. 103; fig. 6.

⁹² I. Berciu, *Importanţa complexului neolitic „Lumea Nouă”*, p. 55.

⁹³ Nicolae Vlăsa, *Unele probleme ale neoliticului Transilvaniei*, în *Acta Musei Napocensis*, IV, 1967, p. 413-414.

etapă de dezvoltare, și cu ceramică încadrabilă la orizont Vinča B2/C-Vinča C, pentru faza dezvoltată a grupului Lumea Nouă.

Fără precizări stratigrafice, mai avem publicate de la Alba Iulia - *Lumea Nouă* câteva fragmente ceramice decorate prin intermediul benzii incizate-punctate⁹⁴, canelurilor⁹⁵ și picturii⁹⁶. Gh. Lazarovici vede la Lumea Nouă o evoluție pe parcursul fazelor B1-B2/C pentru comunitățile vinčiene⁹⁷.

Prezența materialelor arheologice aparținând fazei Vinča C – tipice sau în asociere cu alte elemente – a fost de asemenea adusă în discuție pentru așezarea de la Alba Iulia - *Lumea Nouă*⁹⁸. Studiarea materialului arheologic rezultat din cercetările de la Lumea Nouă confirmă aceste trimiteri, în sensul că am identificat – inclusiv în complexe închise – artefacte ceramice ce se încadrează tipologico-stilistic fazei târzii a culturii Vinča. Stratigrafic, materiale tipice Vinča C1 apar la nivelul Lumea Nouă IIc, la partea superioară a acestui nivel.

În privința depistării urmelor purtătorilor culturii Coțofeni la Lumea Nouă, până în prezent nu a fost identificat un strat de cultură⁹⁹, ci doar descoperiri sporadice. Privitor la raporturile Petrești-Coțofeni, așezarea de la Alba Iulia nu face excepție, comparativ cu alte situri din bazinul mijlociu al Mureșului, civilizația Coțofeni suprapunând nivelurile de locuire aparținând culturii Petrești.

Concluzii

Tabloul general privind istoricul cercetărilor din așezarea neolitică și eneolitică de la Alba Iulia - *Lumea Nouă*, scoate în evidență situația disproporționată între cercetările de teren efectuate și valorificarea științifică a rezultatelor săpăturilor. Din această cauză, realitățile arheologice de aici – evidențiate de cercetări stratigrafiate – sunt mai puțin cunoscute, fiind depășite de „faima” așezării. În consecință, apariția unor confuzii este inevitabilă, cu repercusiuni negative în planul identificării și circumscrierii corecte a fenomenelor culturale caracteristice comunităților preistorice de aici. Enumerăm succint câteva concluzii cu caracter general, care se desprind în stadiul actual al cercetărilor.

⁹⁴ Gh. Lazarovici, Z. Kalmar, *Discuții pe marginea legăturilor cronologice și culturale*, fig. 4/1-2, 4, 6-10; 5/2, 5, 7, 9-11, 13.

⁹⁵ *Ibidem*, fig. 1/ 11; 5/12.

⁹⁶ *Ibidem*, fig. 1/3; fig. 2/1.

⁹⁷ Gheorghe Lazarovici, *Neoliticul Banatului*, p. 133, tabel 13.

⁹⁸ Gheorghe Lazarovici, „Șocul” *Vinča C în Transilvania*, în *Acta Musei Porolissensis*, XI, 1987, p. 39-40; Fl. Drașovean, *Cultura Vinča târzie*, p. 99; Idem, *Locuirile neolitice de la Hunedoara - Cimitirul reformat și Grădina Castelului și o luare de poziție față de câteva opinii privind realitățile neo-eneoliticului din sud-vestul Transilvaniei*, în *Apulum*, XXXIX, 2002, p. 75.

⁹⁹ D. Berciu, I. Berciu, *Săpături și cercetări arheologice*, p. 3-4, 18; I. Al. Aldea, *Raport. Campania 1996*, p. 24-25; *Repertoriul Arheologic al Județului Alba*, p. 29.

Pentru situl neolitic și eneolitic de la Alba Iulia - *Lumea Nouă*, coloana stratigrafică se prezintă în felul următor: Vinča B-C - Lumea Nouă - Foeni - Petrești - Coțofeni.

Locuirea vinčiană de la Lumea Nouă acoperă așadar faza clasică și parțial cea târzie a culturii. Principalul motiv pentru care locuirea de fază Vinča C nu este mai consistentă, se datorează, în opinia noastră, sosirii – la scurt timp după comunitățile vinčiene târzii – în așezările din Transilvania a unui nou val migraționist, identificat cu purtătorii grupului Foeni, deosebit de dinamic.

Așezarea a avut și un sistem de fortificații, parțial identificat, din vremea locuirii Foeni, constând din mai multe șanțuri, de forme și dimensiuni diferite, ce marchează limitele de sud și vest ale așezării. Disponerea șanțurilor conduce la ideea unui plan circular-concentric al așezării, cel puțin la acel moment cronologic.

Din cercetările efectuate în ultimii ani, rezultă că cea mai intensă locuire aparține purtătorilor grupului Foeni, cu precădere în sectorul C. Prin descoperirile de factură Foeni de la Lumea Nouă, teoria neautohtonistă privind geneza culturii Petrești câștigă un solid punct de sprijin. Dacă în urmă cu câteva decenii argumentele privind autohtonismul sau neautohtonismul culturii Petrești erau afirmate cu precădere având la îndemână dovezi indirecte, rezultatele cercetărilor arheologice din ultima vreme în arealul transilvănean, racordate la descoperirile din Banat¹⁰⁰, ne oferă o nouă realitate, bazată pe materiale arheologice stratigrafiate și pe metodele de cercetare și datare conexe arheologiei. Ne raliem celei de a doua teorii privind geneza culturii Petrești. Impulsurile de sorginte sudică sunt definitorii în nașterea acestei civilizații la jumătatea mileniului V B.C., iar așezarea de la Alba Iulia - *Lumea Nouă* reprezintă în momentul de față una din așezările-cheie în deslușirea acestui amplu și complex proces.

Datele C¹⁴ AMS – obținute din probe prelevate din complexe închise – înscriu situl de la Lumea Nouă printre așezările transilvănene cu secvențe de cronologie absolută. Se adaugă datele obținute prin metoda termoluminescenței, care începe să se valideze tot mai pregnant ca metodă de datare absolută și în arheologie, cu rol dublu, de a oferi date propriu-zise și totodată de a „calibra” datele C¹⁴ existente.

¹⁰⁰ Florin Drașovean, *Zona thessalo-macedoneană și Dunărea mijlocie la sfârșitul mileniului al VI-lea și la începutul mileniului al V-lea A. CHR.*, în *Apulum*, XLII, 2005, p. 12-26.

ARCHAEOLOGICAL SITE OF ALBA IULIA – *LUMEA NOUĂ*.
THE HISTORY OF RESEARCH
Summary

The archaeological site at Lumea Nouă was accidentally discovered in 1942 as a result of some works of public utility. The site is located in the north-eastern part of the city of Alba Iulia (Alba County), on the right bank of the Mureş River.

The first stratigraphic surveys were carried out between 1944 and 1947. Thus, a category of painted pottery found in the lower level, numbered with D1, and known later as *Lumea Nouă* pottery, was revealed for the first time. The second group – numbered with D2 – represents the painted pottery collected from the upper levels, which belong to the Petreşti culture. Other archaeological campaigns were carried out between 1961 and 1963, in 1976, and between 1995 and 1996. Given the importance of the ceramic materials resulted from the older excavations at Alba Iulia – *Lumea Nouă*, it has been necessary to resume the debate concerning this issue. Between 2002 and 2007, the archaeological research at Lumea Nouă site consisted of preventive excavations with a view to the archaeological discharge of the areas mainly intended for the building of family homes. At present, following the intensification of archaeological excavations and the setting out of research units in different points of the site, we know that the surface of the Neolithic settlement at Alba Iulia – *Lumea Nouă* exceeds 40 ha. The Neolithic habitations of the Lumea Nouă settlement belong – in chronological order – to Vinča, Lumea Nouă, Foeni, Petreşti and Coţofeni cultures.

The bibliographic references indicate analogies of the Lumea Nouă painted pottery with the painted pottery cultures of Hungary (Sátoraljaújhely), Slovakia (Veľké Raškovce) and Ukraine (Diakovo).

At Alba Iulia – *Lumea Nouă* several hollow complexes (pit houses) and surface dwellings have been identified and studied, thus revealing archaeological material that could be considered as belonging to the repertory of shapes and decorations characteristic of the Foeni group. Stratigraphically, the closed complexes and layers belonging to the Foeni group are overlapped by a Petreşti layer, which, on the basis of the painted pottery, can be dated to the developed phases of the culture. Foeni communities also manufactured anthropomorphic and zoomorphic figurines made of burnt clay. This category of artefacts is known from the Alba Iulia – *Lumea Nouă* site. A typological and stylistic analysis of the Foeni plastic art shows that certain patterns can be found later at the anthropomorphic and zoomorphic statuettes belonging to the Petreşti culture.